

(2/2) Dubravka Ugresic slog igenom 2002 med romanen "Den ovillkorliga kapitulationens museum". I Bild: Judith Jockel

Norrköpings Tidningar
TISDAG 29 DECEMBER 2015

En litterär aktivist i Europa

KULTUR Författaren Dubravka Ugresic ställde in årets Sverigebesök, men hon är en europeisk intellektuell vars romaner och essäer berättar och analyserar vår samtid.

Dubravka Ugresic slog igenom i Sverige för femton år sedan med romanen "Den ovillkorliga kapitulationens museum". Jag mötte henne 2002 och intervjuade henne. Hon frågade mig om jag hade läst hennes essäsamling "The Culture of Lies" som skildrade hur Kroatien gradvis blev alltmer totalitärt. Det hade jag inte. Sedan dess har hon givit ut ytterligare två romaner i Sverige, "Smärtans ministerium" respektive "Baba Yaga la ett ägg", och många fler essäsamlingar som – i likhet med "The Culture of Lies" – inte finns översatta till svenska. Men nu har jag tagit skadan igen och läst dem alla.

Jag skickar några frågor till henne i Amsterdam, där hon bor sedan flera år efter att ha blivit utsatt för en förföljelsekampanj i Kroatien. Hon har levt i exil länge. Har hon försonats med sitt liv i exil om det nu överhuvudtaget är möjligt?

— Själv trivs jag ganska bra med att leva i exil, men det finns de som blir störda av det. En del av dem gillar att fråga mig: När tänker du resa tillbaka? Jag har fått den frågan i många år och på båda håll, av kroater när jag är i Kroatien och av holländare

i Holland. Den enda person i världen som vill att jag ska stanna på en plats för evigt är mitt syskonbarn. Hon bor i Zagreb, svarar Dubravka Ugresic.

Exilen har blivit ett av hennes litterära teman, men som om hon påpekade för mig redan förra gången jag talade med henne är hon inte ensam om det. Då sa hon att "Hela mänskligheten lever i exil".

– Exil är det mest grundläggande motivet för hela vår civilisation. Bibeln börjar med Adams och Evas förvisning från Paradiset. Guds finger, som dömer dem till exil, är en urbild som även de som inte kan läsa och skriva förstår: det är ett mem, en kulturell genetisk kod. Och ett budskap som alla kan förstå: följ reglerna, annars blir du utesluten från din gemenskap, säger hon.

Fast Dubravka Ugresic skriver om svåra saker försöker hon alltid vara konkret och hämta exempel ur sina egna erfarenheter.

– Motivets har också en annan sida: exil som "misslyckande" eller exil som förverkligande. När Columbus landsteg i Amerika trodde han sig ha funnit Indien. Bego, en bosnisk flykting som jag mötte för länge sedan, kom till Manchester och tänkte på Manchester United för det var det enda Manchester han kände till. Idag är han en lycklig medborgare i Manchester, New Hampshire.

Om Dubravka Ugresic för tretton år sedan på grund av detta motiv ansåg hela mänskligheten vara i exil, tycks mig idag stora delar av mänskligheten vara på flykt, i världen eller bara från sig själva.

– Vi kan spekulera, uttrycka, göra dikt av, historiskt skildra eller symboliskt tolka det som Joseph Brodsky kallade "exilens villkor", men vi kan aldrig påstå att vi alla är flyktingar. Just nu skulle det vara att förolämpa den mänskliga tragedi, som har givits den torra, administrativa beteckningen: "flyktingkrisen".

Det har hon rätt i, men det är omöjligt att inte diskutera migration och flyktingskap i år. På Bokmässan i Göteborg i höstas intervjuade jag historikern Ian Buruma (han och Ugresic känner varandra) om Europas politiska tillstånd, med flyktingkrisen som den mest akuta frågan. Han sa att det politiska läget i Europa förmodligen skulle bli sämre innan det blev bättre. Nu visar det sig att han hade rätt.

– Jag anser det rimligt att vi är både oroliga och skrämda: "Flyktingkrisen" är det slutgiltiga provet för vår mänsklighet, vår moral och våra prioriteringar. Det är ett prov på våra demokratiers förmåga och politiska stabilitet, ett prov på de värderingar vi lever med och tror på. Det känns som om hela världen är satt att göra detta prov. Kommer vi att klara av det? frågar sig Dubravka Ugresic.

Men de som inte är utsatta människor på flykt, flyr i överförd bemärkelse. Den digitala världen erbjuder en flyktväg där vi inte behöver engagera oss i världens elände.

"The very foundation of karaoke culture lies in the parading of the anonymous ego with the help of simulation games. Today people are more interested in flight from themselves than discovering their authentic self", skriver Dubravka Ugresic kritiskt i sin essäsamling "Karaoke Culture".

Karaoke är ett japanskt ord och ordagrant betyder det "tom orkester".

Karaokeartisten imiterar inte bara välkända sånger utan intar också en roll, tom på personlighet och mening. I sin essä spårar Dubravka Ugresic lika tom karaokelitteratur, karaokekonst, karaokekyrkogårdar, ja till och med karaokemänniskor.

– Det var aldrig min ambition att utveckla en teori. Jag närmade mig problemet från en "litterär" infallsvinkel, och skrev en essä där karaoke är en metafor för vår digitala tidsålder. Mot slutet upptäckte jag att den passade bra, allting kunde ses genom den: kultur, politik, relationer, moderiktiga trender och passioner.

Hennes essäer är skarpögda och hon skriver om den samtidigt vi alla är mitt uppe i.

– Först och främst ville jag skriva om den digitala (revolutionära!) förändringen för

egen del. Jag försökte hitta en grundläggande metafor för ett nytt tillstånd, digitaliseringen. Vi saknar en diskussion om vår digitala tidsålder, en ålder som inte ens fått sitt namn: Post-postmodernismen? Digimodernismen?

– Jag tror att teknologin har haft ett stort inflytande, särskilt den digitala som är angenäm, attraktiv och ger användaren en oerhörd känsla av makt. Användaren kan frivilligt vara anonym, skapa sin avatar och marknadsföra sig själv. Vi är nu tekniskt utrustade för att slutligen hänge oss åt narcissism, och undvika allt ansvar för vad som helst. Till sist är kanske livet ett dataspel ändå, säger Dubravka Ugresic med en för henne typisk ironisk slutknorr.

Kanske är vi på väg att bli helt uppslukade av den digitala världen.

– Idag accepterar många människor Facebook som sin enda kontakt med verkligheten. Många tidningsartiklar handlar om att informera läsare som inte twittrar om vad någon politiker eller popstjärna har deklarerat, eller kommenterat på sitt twitterkonto. Vad skulle hända om vi gjorde oss av med våra digitala prylar, om vi reser till avlägsna platser, ut i naturen...för att "av-iPhonisera" oss? frågar hon sig. *"We wanted freedom, we got the freedom of a game, and we even thought the game was the freedom to clown around. We wanted individual freedom and achieved the freedom of imitation"*, skriver Dubravka Ugresic i "Karaoke Culture".

Sedd på avstånd ter sig Dubravka Ugresic för mig som en europeisk intellektuell som ständigt deltar i ett samtal om samtidens största frågor.

Kanske är det en alltför idealistisk syn.

– Jag kan knappast kallas professionell. Författare som skriver romaner i populära genrer kan ha skrivandet som yrke. Jag har varit en litterär aktivist hela livet. Det har inte spelat någon roll om jag varit anställd (jag arbetade i 20 år på Universitetet i Zagreb) eller om jag skrivit på frilansbasis, vilket jag har gjort i över 20 år sedan jag lämnade Kroatien. Jag har massor av stora jobb och små, obetalda jobb bara för att hålla igång den "litteraturmaskin" som är jag.

– Med andra ord är jag ännu av den romantiska uppfattningen att det finns andra syften med att skriva litteratur än att bli berömd och tjäna pengar.

Och vad är då den litterära aktivistens nästa steg?

– Just nu skriver jag skönlitteratur, förmodligen blir det en roman. Men jag kan inte berätta vad den handlar om.

Litteratur är lika mycket en fiktion som våra digitala liv och identiteter. Men litteraturen, när den är som bäst, har andra kvaliteter än karaokekulturen.

– Litteratur är en djup, intelligent och välgörande kommunikationsform mellan människor, mellan författare och hennes läsare. Ingen kan ta det ifrån mig, ingen kan använda det heller eftersom litteraturen i grunden är "värdelös"... jag är inte religiös, snarare motsatsen och jag vill inte att det jag säger ska tolkas i sådana termer. Ändå kan jag inte undvika lite metafysik: jag har ägnat hela livet till den här särskilda formen av kommunikation med andra människor. Kan jag verkligen påstå att jag har arbetat hela livet med, och för, ett symboliskt kapital? Kan man kalla denna aktivitet för ett yrke? Eller kan jag hävda att jag tillhör en utnyttjad och underbetald kulturell klass, ett kulturproletariat?

[Mats Granberg](#)

Dubravka Ugresic

Född 1949 i Jugoslavien

Hon tog 1991 ställning mot kriget på Balkan och nationalismen blev utsatt för en förföljelsekampanj och blev utesluten ur offentligheten. Hon gick i exil 1993, bodde först i Berlin men numera i Amsterdam.

Ugresic har skrivit romaner och essäer om sina och Europas erfarenheter, Berlinmurens fall

och Jugoslaviens sammanbrott. Hon är översatt till 20 språk.

På svenska finns "Den ovillkorliga kapitulationens museum", "Smärtans ministerium" samt "Baba Yaga la ett ägg".

Hennes senaste böcker är essäsamlingarna "Karaoke Culture" och "Europe in Sepia".

Dubravka Ugresic har belönats med många litterära priser, bland dem Jean Améry Essay Prize 2012 samt Neustadt Prize for Literature 2016.